

Xocalı soyqırımı: Beynəlxalq hüquq və sağlam düşüncə üstün gəlir

Tarixin müxtəlif dövrlərində ermənilər tərəfindən soyqırımına məruz qalan Azərbaycan xalqı növbəti belə faciə ilə XX əsrin sonlarında Xocalıda üzlaşdı. Bu, bəşər tarixində az-az təsadüf olunan dəhşətli cinayətlərdən biri və Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzünün kulminasiya nöqtəsi idi. Biz, eyni zamanda, Xocalı soyqırımına iki fərqli yanaşmanın və münasibətin şahidləriyik. Bu barədə söhbətə keçməzdən əvvəl Azərbaycan tarixinin 24 il əvvəl yaşanmış qanlı səhifəsinə bir daha nəzər yetirməyi lazım bilirik.

1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə aylarla blokada şəraitində yaşayan Xocalı şəhəri erməni faşistləri və onların havadarları tərəfindən yerlə-yeksan edildi. Dinc əhaliyə amansızlıqla divan tutuldu: 613 nəfər qətlə yetirildi, 1275 nəfər girov götürüldü, 150 nəfərin isə taleyi bu günə kimi məlum deyil. Qətlə yetirilənlərin 63-ü uşaq, 106-sı qadın, 70-i ahi və qocalar idi. Hərbi təcavüz nəticəsində 8 ailə tamamilə məhv edildi, 25 uşaq hər iki valideynini, 132 uşaq isə valideynlərindən birini itirdi. Soyqırımı zamanı 56 nəfər xüsusi qəddarlıqla öldürülüb, insanlar diri-diri yandırılıb, başlarının dərisi soyulub, bədən əzaları və başları kəsilib, gözləri çıxarılıb, hamilə qadınların qamı süngü ilə dəlik-deşik edilib.

Dağlıq Qarabağ münacişəsi fonda ermənilərin əsas hədəflərindən biri olaraq Xocalını seçməsi heç də təsadüfi deyildi. Ermənilərin Xocalı şəhərini hədəfə almaqla əsas məqsədi bir tərəfdən Qarabağın dağlıq hissəsində azərbaycanlılardan ibarət olan, strateji əhəmiyyətli maneəni aradan qaldırmaq idisə, digər tərəfdən, ümumiyyətlə, Xocalını yer üzündən birdəfəlik silmək idi. Ermənilərin diqqətini Xocalıya cəlb edən digər bir səbəb də vardı: Qarabağda yeganə hava limanı məhz burada yerləşirdi.

Ermənilərin Xocalıda azərbaycanlılara qarşı həyata keçirdiyi kütləvi qırğın soyqırımı aktı olmasını beynəlxalq hüquq normaları da təsdiqləyir. Belə ki, soyqırımı cinayətinin hüquqi məzmunu BMT Baş Məclisinin 1948-ci il 9 dekabr tarixli 260 nömrəli qətnaməsi ilə qəbul edilmiş "Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya" ilə müəyyən edilmişdir. Xocalı soyqırımı xarakterik olaraq beynəlxalq cinayət kateqoriyasına aiddir. Bu kateqoriyadan olan cinayətlərin əsas tərkibləri İnci Dünya müharibəsindən sonra yaradılmış beynəlxalq hərbi tribunalların nizamnaməsində ifadə olunub. Sonradan Yuqoslaviya və Ruanda beynəlxalq cinayət tribunallarının nizamnamələrində, habelə Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin nizamnaməsində təkmilləşdirilməklə bir daha təsdiqini tapıb.

Ermənilərin törətdikləri bu qanlı hadisədən illər ötsə də, hələ də bu faciənin dəhşətləri unudulmur. Dünya dövlətləri də artıq ermənilərin törətdikləri bu soyqırımına öz münasibətlərini bildirir və Xocalıda törədilmiş qətləmi kəskin pisləyirlər.

Bununla da erməni şovinist millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlərin, o cümlədən Xocalı soyqırımının dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, faciənin soyqırımı kimi tanınması üçün məqsədyönlü və ardıcıl fəaliyyətin yeni mərhələsi başladı. Bu siyasətin son məqsədi tarixi ədalətin bərpasına nail olmaq, soyqırımı cinayətinin təşkilatçıları və iştirakçıları dünya ictimaiyyətinin mühakiməsinə verməkdir.

Hər il fevralın 26-da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Xocalı soyqırımı ilə əlaqədar xalqa müraciət edir. Prezident soyqırımın 20 illiyi ilə əlaqədar müraciətində bir daha əminliklə bəyan edib ki, dövlətimiz bundan sonra da Xocalı soyqırımına, Azərbaycan torpaqlarının Ermənistan tərəfindən işğalına obyektiv qiymət verilməsi və tarixi-hüquqi ədalətin bərpası üçün öz fəaliyyətini davam etdirəcək, bütün siyasi və hüquqi vasitələrlə belə hallara qarşı bərk mübarizə aparacaq.

Faciənin 20-ci ildönümü ilə əlaqədar Bakıda on minlərlə insanın iştirakı ilə keçirilən ümumxalq yürüşü və dünyanın müxtəlif ölkələrində çoxsaylı tədbirlərin təşkilatı artıq bu soyqırımın dünyada tanınması istiqamətində iş-

ğa üstünlük verdi. "Washington Post", "The Washington Times", "The New York Times", "The Boston Globe", "The Independent", "The Sunday Times", "The Times", "The Age" (Melburn), "BBC", "Newsweek", "ITAR-TASS", "Svoboda" kimi aparıcı media qurumlarında faciənin dəhşətlərinin əks olunmasına baxmayaraq, yaranmış bu imkandan da lazımcına istifadə edilmədi.

Xocalı faciəsi özünün əsl hüquqi-siyasi qiymətini yalnız ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra aldı. Soyqırımı haqqında həqiqətlərin dünya dövlətlərinə və beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması istiqamətində məqsədyönlü və davamlı addımlar atıldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1994-cü il fevralın 24-də Milli Məclis "Xocalı soyqırımı (genosidi) günü haqqında" qərar qəbul etdi, BMT-yə, dünya dövlətlərinə və qətləmin gerçək mahiyyətini çatdıraraq beynəlxalq ictimaiyyəti erməni terrorizminə qarşı təsirli tədbirlər görməyə çağırdı. Qəbul edilmiş qərara əsasən, Azərbaycan və bəşər tarixinin qanlı səhifələrindən biri olan bu hadisələr hər il fevralın 26-da Xocalı Soyqırımı Günü kimi qeyd olunur.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin "Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə sükut dəqiqəsi elan edilməsi haqqında" 1997-ci il fevralın 25-də imzaladığı Sərəncamla hər il fevral ayının 26-sı saat 17.00-da ölkəmizdə Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad olunur. Azərbaycan xalqı ölkəmizin ərazi bütövlüyü uğrunda canlarından keçən qəhrəmanlarını, Xocalıda qətlə yetirilmiş yüzlərlə həmvətənimizin xatirəsinə daim əziz tutur, onları ehtiramla anır.

Ulu Öndərin 1998-ci il martın 26-da imzaladığı "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" Fərmanda xalqımıza qarşı müxtəlif illərdə mütəmadi olaraq törədilmiş soyqırımı cinayətləri, o cümlədən Xocalı soyqırımı ümumiləşdirilərək bəyan edilir ki, Azərbaycanın XIX-XX əsrlərdə baş verən bütün faciələri torpaqlarının zəbti ilə müşayiət oluna-raq ermənilərin azərbaycanlılara qarşı planlı surətdə həyata keçirdikləri soyqırımı siyasətinin ayrı-ayrı mərhələləri ni təşkil edir.

Bununla da erməni şovinist millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlərin, o cümlədən Xocalı soyqırımının dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, faciənin soyqırımı kimi tanınması üçün məqsədyönlü və ardıcıl fəaliyyətin yeni mərhələsi başladı. Bu siyasətin son məqsədi tarixi ədalətin bərpasına nail olmaq, soyqırımı cinayətinin təşkilatçıları və iştirakçıları dünya ictimaiyyətinin mühakiməsinə verməkdir.

Hər il fevralın 26-da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Xocalı soyqırımı ilə əlaqədar xalqa müraciət edir. Prezident soyqırımın 20 illiyi ilə əlaqədar müraciətində bir daha əminliklə bəyan edib ki, dövlətimiz bundan sonra da Xocalı soyqırımına, Azərbaycan torpaqlarının Ermənistan tərəfindən işğalına obyektiv qiymət verilməsi və tarixi-hüquqi ədalətin bərpası üçün öz fəaliyyətini davam etdirəcək, bütün siyasi və hüquqi vasitələrlə belə hallara qarşı bərk mübarizə aparacaq.

Faciənin 20-ci ildönümü ilə əlaqədar Bakıda on minlərlə insanın iştirakı ilə keçirilən ümumxalq yürüşü və dünyanın müxtəlif ölkələrində çoxsaylı tədbirlərin təşkilatı artıq bu soyqırımın dünyada tanınması istiqamətində iş-

lərin dövlət səviyyəsində mükəmməl təşkil olunaraq uğurla həyata keçirilməsindən xəbər verirdi.

Azərbaycanın yeritdiyi məqsədyönlü siyasət nəticəsində artıq dünya birliyi Ermənistan silahlı qüvvələrinin Xocalıda törətdikləri soyqırımı bərsinə tam məlumatlıdır. Xocalı həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması istiqamətində dövlətimizin başçısının gərgin fəaliyyəti ilə yanaşı, Heydər Əliyev Fondunun, xüsusilə Fondun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın da əməyi qeyd olunmalıdır. Xocalı soyqırımının dünyaya çatdırılması ilə əlaqədar Heydər Əliyev Fondu xüsusi layihələr həyata keçirir. Bu layihələr çərçivəsində Ermənistan silahlı qüvvələrinin Xocalıda törətdiyi qırğınla bağlı Rusiya, Türkiyə, Fransa, Macarıstan, Rumıniya, Belçika, Avstriya, Almaniya, Çexiya, İsveçrə və Gürcüstanda silsilə tədbirlər keçirilib, Avropa Parlamentinin binasında anım mərasimi təşkil olunub.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, İslam Konfransı Gənclər Forumunun mədəniyyətlərəsi diaaloq üzrə baş əlaqələndiricisi Leyla xanım Əliyevanın da Xocalı soyqırımının beynəlxalq aləmdə tanınmasında böyük rolu olub. Məhz Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2008-ci il mayın 8-dən başlanmış "Xocalıya ədalət" beynəlxalq kampaniyası - Xocalı soyqırımı haqqında həqiqətin dünyaya çatdırılması, bu faciənin Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı aktı kimi tanınması üçün həyata keçirilən məqsədyönlü fəaliyyət istiqamətlərindən biridir. Həmin kampaniya çərçivəsində hər il yüzdən çox ölkədə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. Hər il müxtəlif ölkələrdə təşkil olunan mitinqlər, yürüşlər və digər tədbirlər nəticəsində dünyada erməni qəsbkarlarının insanlığa sığmayan cinayətləri haqqında gətdikcə daha dolğun təsəvvür formalaşdırılır, Xocalı soyqırımı ilə bağlı həqiqətlərdən xəbərdar olan tərəqqipərvər ictimaiyyət qətləmi kəskin şəkildə pisləyir.

Bu siyasətin məntiqi nəticəsi olaraq, beynəlxalq hüquq və sağlam düşüncə üstün gəlməkdədir. Artıq dünyanın bir sıra dövlətləri, o cümlədən ABŞ-ın ştatları Xocalı qətləminin soyqırımı kimi tanımağa başlayıblar. Proses xronoloji ardıcılıqla nəzər salsaq, bu məsələdə Azərbaycanla həmrəy olanların sayında dinamik artım olduğunu görürük.

2012-ci il yanvarın 30-da İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin Parlament İttifaqının İndoneziyanın Palembang şəhərində keçirilən 7-ci sessiyasında "Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistan Respublikasının "təcavüzü" adlı ənənəvi qətnaməyə xüsusi bənd əlavə edilib. Xocalı faciəsinə həsr olunan paraqrafda Konfrans üzv ölkələrin parlamentlərini 2012-ci ildən etibarən (faciənin 20 illiyi) 1992-ci il fevralın 26-da Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dinc azərbaycanlı əhaliyə qarşı həyata keçirilən və soyqırımı xarakterinə daşmayan kütləvi qırğın müvafiq şəkildə tanımağa çağırır və Xocalı qırğınının törədəninin məsuliyyətə cəlb olunmasını tələb edib.

2012-ci il fevralın 2-də Meksika Senatının qəbul etdiyi qərarla Dağlıq Qarabağın Xocalı şəhərində baş vermiş faciə soyqırımı adlandırılıb. Həmin il Pakistan Senatının Xarici Əlaqələr Komitəsi Xocalı şəhərində mülki əhaliyə qarşı törədilmiş soyqırımı pisləyən qətnamə qəbul edib. Aprelin 24-də isə Kolumbiya parlamenti 102 deputatın lehinə səsverməsi nəticəsində Xo-

calı soyqırımını rəsmən tanıyıb.

2013-cü il fevralın 19-da Çexiya, fevralın 26-da isə Bosniya və Herseqovina parlamentləri Xocalı soyqırımını rəsmən tanıyıb. Həmin il iyunun 14-də Peru parlamentində Xocalı hadisələrinə dair məsələ deputatlar tərəfindən müzakirəyə çıxarılıb və qətləmin soyqırımı kimi tanınması ilə bağlı qərar qəbul olunub.

2014-cü il yanvarın 17-də Honduras Milli Konqresi Azərbaycan ərazilərinin işğalını və Xocalı soyqırımını tanıyan qərar qəbul edib. Sentyabrın 1-də isə Sudan Respublikası Milli Assambleyasının xarici əlaqələr komitəsinin qəbul etdiyi sənəddə 1992-ci ilin fevralında Xocalı şəhərində mülki Azərbaycan əhalisinə qarşı Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən törədilmiş qətləmin soyqırımı aktı və insanlığa qarşı cinayət kimi tanınıb.

Xocalı qətləminin soyqırımı kimi tanınması istiqamətində ABŞ-da da ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir, bu faciəyə beynəlxalq hüquq müstəvisində qiymət verilir. Belə ki, 2010-cu il fevralın 25-də Massaçusets ştatının nümayəndələr palatası, 2011-ci ildə Texas və Nyu-Cersi, 2012-ci il fevralın 28-də Corciya, martın 23-də Men ştatları Xocalı soyqırımını rəsmən tanıyıb. 2013-cü ildə Xocalı soyqırımını tanıyan ştatlar sırasında Nyu-Meksiko (28 yanvar), Arkanzas (8 fevral), Missisipi (25 fevral), Oklahoma (4 mart), Tennessi (18 mart), Pensilvaniya (18 mart), Qərbi Virciniya (3 aprel), Konnektikut (3 aprel), Florida (21 avqust), 2014-cü ildə isə (4 mart) İndiana ştatları yer alıb.

Ermənistanın təcavüzkar siyasəti və onun nəticələri ilə bağlı maarifləndirmə tədbirləri çərçivəsində Xocalı soyqırımının beynəlxalq müstəvidə tanınması istiqamətində 2015-ci ildə də fəal iş aparılıb, ayrı-ayrı ölkələrdə çoxsaylı tədbirlər keçirilib. Bunun nəticəsi olaraq Qvatemala Konqresinin ötən ilin oktyabrında qəbul etdiyi qətnamədə 1992-ci il fevralın 26-da Xocalı şəhərində dinc əhaliyə qarşı soyqırımı aktının törədilməsi pislənilib.

Ötən il fevralın 25-də ABŞ-ın Arizona ştatı Senatı Xocalı soyqırımının tanınmasına dair qətnamə qəbul edib. Qətnamədə vurğulanı ki, erməni silahlı qüvvələri 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycanın Xocalı şəhərini işğal edərək 600-dən çox mülki şəxsi qətlə yetirib, minə yaxın insan yaralanıb və 1200-dən artıq insan əsir götürülüb. Arizona ştatının Senatı tərəfindən qəbul edilən sənəddə 2015-ci il 26 fevral tarixinin Xocalı faciəsinin 23-cü ildönümü kimi tanındığı və faciənin qurbanlarının yad edildiyi bildirilir.

Fevralın 26-da başda ABŞ-ın Pensilvaniya ştatının Nümayəndələr Palatasının üzvü Heri Ridşou olmaqla, ştatın 16 nümayəndəsinin həmmüəllifliyi ilə hazırlanmış qətnamədə Xocalıda dinc azərbaycanlılara qarşı törədilmiş qanlı cinayət pislənilib və erməni silahlı birləşmələri tərəfindən yerli əhaliyə qarşı etnik təmizləmənin həyata keçirildiyi vurğulanı. Qətnamə ilk oxunuşda mütləq səs çoxluğu ilə (198/0) ilə qəbul olunub, spiker və sənədin əsas müəllifi konqresmen Heri Ridşou tərəfindən Azərbaycan nümayəndə heyətinə təqdim edilib.

ABŞ-ın Corciya ştatının qubernatoru Natan Dilin Xocalı soyqırımının ildönümü ilə bağlı imzaladığı bəyanatda qeyd olunub ki, 1992-ci ildə Azərbaycanda törədilən bu amansız qətləmin nəticəsində 600-dən çox mülki insan həyatını itirib.

Martın 2-də Yuta ştatının qubernatoru tərəfindən Xocalı qətləminin tanınması ilə bağlı rəsmi sənəd imzalanıb. Mayın 21-də isə ABŞ-ın Konnektikut ştatının Nümayəndələr Palatası Xocalı soyqırımı ilə bağlı bəyanat qəbul edib.

Fevralın 25-də Latviya Seyminin qəbul etdiyi bəyanatda Xocalı faciəsinin Azərbaycan tarixinə ən dəhşətli və qara səhifələrdən biri kimi yazıldığı qeyd olunub. Sənəddə 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycanın Xocalı şəhərini yüzlərlə dinc sakininin qətlə yetirildiyi əksini tapıb.

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) Parlament İttifaqı konfransının bu il yanvarın 20-25-də Bağdadda keçirilən 11-ci sessiyasında qəbul edilən qətnamənin müvafiq bəndində İƏT Gənclər Forumunun mədəniyyətlərəsi diaaloq üzrə baş əlaqələndiricisi Leyla Əliyevanın təşəbbüsünü olduğu "Xocalıya ədalət" beynəlxalq təşviqat kampaniyası təqdir edilir. Sənəddə Xocalı şəhərində azərbaycanlı sakinlərin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən kütləvi şəkildə qırğınla məruz qaldığı vurğulanı. Konfransın yekun kommunikatesində 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə Azərbaycanın Xocalı şəhərində törədilmiş, 613 dinc sakinin qətlə yetirilməsi ilə nəticələnən dəhşətli soyqırımı, işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində müqəddəs yerləri və məscidlərin, mədəni irsin dağıdılması pislənilir. Bu sənəddə də İƏT-in Azərbaycan ilə tam həmrəy olduğu, Azərbaycan hökuməti və xalqının ölkəni müdafiə etmək məqsədilə həyata keçirdiyi səyləri dəstəklədiyi bildirilir, azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünlərin öz torpaqlarına qayıtmalarına imkan yaradılmasına çağırış səsləndirilir.

Son günler ABŞ-ın daha üç ştatı müvafiq bəyannamə imzalayıb. Bu il fevralın 11-də ABŞ-ın Nebraska ştatının qubernatoru Pit Rikets bəyannamə imzalayaraq, fevralın 26-nın "Xocalı Anma Günü" elan edib və ştat sakinlərini bu günün hüznlü yad etməyə çağırıb. Bəyannamədə Xocalı qətləmi dəhşətli faciə kimi pislənilir, 600-dən çox günahsız mülki əhalinin, o cümlədən uşaq, qadın və qocaların kütləvi şəkildə qətlə yetirildiyi bildirilir. Qeyd edilir ki, bu dəhşətli hadisə dünya xalqları arasında qarşılıqlı anlaşma, ünsiyyət və tolerantlığın nə qədər zəruri olduğunu göstərir. Bəyannamə, eyni zamanda, Nebraska ştatının dövlət katibi Con Qeyl tərəfindən də imzalanıb.

Fevralın 15-də ABŞ-ın Havay ştatının qubernatoru Deyvid İqə Xocalı soyqırımının 24-cü ildönümü ilə əlaqədar bu faciənin tanınması ilə bağlı xüsusi bəyannamə imzalayıb. Qubernator Havay ştatının sakinləri adından Xocalı faciəsi ilə bağlı dərin kədərini ifadə edərək, amansız qəddarlığa məruz qalmış günahsız qətləmi qurbanlarının anımının önəmini vurğulayıb. Sənəddə qeyd olunur ki, 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə baş vermiş Xocalı qətləmi zamanı 600-dən çox mülki insan qətlə yetirilib. Oxşar qəddarlıqların yenidən baş verməməsi üçün Xocalı faciəsi qurbanlarını hörmətlə yad etmək vacibdir.

Nəhayət, fevralın 17-də ABŞ-ın Montana ştatının qubernatoru Stiv Bullok rəsmi bəyanat imzalayaraq, Xocalı qətləminin ildönümü ilə bağlı Montana sakinlərinə çağırış edib. O, bəyanatda ştat sakinlərini 26 fevralı Xocalı anma günü olaraq tanımağa və yad etməyə çağırıb. S.Bulok bəyanatda bildirir: "Biz montanalılar bu günün anmaq üçün ştatımızda yaşayan azərbaycanlı bacı və qardaşlarımıza qoşulur və bununla da münacişəli nəticəsində meydana gəlmiş zorakılıqları dəf etmək üçün səylərimizi davam etdiririk". Sənədin sonunda 2016-cı il fevralın 26-nın Montanada Xocalı anma günü elan edildiyi vurğulanı.

Beləliklə, bu bəyannamə ilə ABŞ-da Xocalı soyqırımını tanıyan və pisləyən ştatların sayı 20-yə çatıb.

Xocalı həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması hər bir azərbaycanlının borcudur. Xocalı faciəsi Azərbaycan xalqının həç vaxt unudulmayacaq və ibarət dərs götürüləcək qan yaddasıdır. Xocalı soyqırımının tanınması ilə bağlı əldə olunan təqdirləyici nəticələr onu deməyə əsas verir ki, bu faciəni törədənlər gec-tez ədalət mühakiməsi qarşısına çıxacaq, öz dəhşətli cinayətlərinə görə cavab verməli olacaqlar. Beynəlxalq hüquq və sağlam düşüncə məhz bunu tələb edir.

Tural Aslanov,
Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsi
protokol və ictimaiyyətlə əlaqələr
söhbəsinin müdiri